

*Сазонова А. В.,
к.пед.н., доцент,
доцент кафедри психології та розвитку особистості
Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-2502-0721>*

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГАМИ ТЕХНОЛОГІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЗАГАДКИ У РОЗВИТКУ НАОЧНО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Сучасний педагог повинен володіти багатьма професійними та особистими якостями. Однією з важливих задач, які суспільство ставить перед закладами освіти, є розвиток пізнавальної діяльності підростаючого покоління. Практичне розв'язання цієї проблеми залежить від того, наскільки вдається розвивати у підростаючого покоління пізнавальні процеси і прагнення до самореалізації.

В освітній програмі «Впевнений старт» наголошено, що провідним засобом та результативним показником вирішення освітніх завдань є здатність дитини висловлювати свої думки (самостійність думки, що виражена у слові), мовленнєвий розвиток дитини, розвиненість психічних процесів і способів пізнання [1]. Багато можливостей для розвитку наочно-образного мислення дітей надає загадка. Вона корисна тим, що під час її опрацювання дитина вчиться розглядати предмет, виявляти його ознаки. Розв'язуючи загадку, дошкільники тренують процес мислення, пам'яті, уваги, уяви і всі свої думки висловлюють у мовленні.

Синтаксична і стилістична довершеність загадок збагачує словниковий запас, привчає дитину до рідного слова, навчає говорити чітко, образно, стисло [2, с. 8]. Перетворення дійсності в уяві дитини відбувається шляхом комбінування уявлень та надання предметам чи явищам нових властивостей. Дошкільники можуть уявляти предмети, перебільшуючи чи применшуючи їх, а у власне вигаданих загадках надавати такі риси, властивості, характеристики предметів, які не можуть бути властиві взагалі. Діти легко запам'ятовують і завчають загадки, і, захопившись грою, навіть не помічають, що вчать [4, с. 32]. Проникаючи загадки, дошкільник тренує увагу, зосереджуючись на тих ознаках, властивостях об'єкта, які подані в метафорі; підшукає в навколишньому середовищі об'єкт природи, який за своїми ознаками подібний до описаного в загадці, чимось нагадує його; виділяє істотні ознаки знайденого об'єкта; співвідносить риси метафоричного образу загадки і знайденого відповідного йому об'єкта природи; встановлює спільні ознаки між ними [5, с. 37].

Великий педагог К.Д. Ушинський у своїх працях радить педагогам навчати дітей розуміти загадки, використовуючи навідні питання. Розгадування загадок розвиває здібності до аналізу, узагальнення, формує вміння самостійно робити висновки, чітко виділяти найбільш

характерні ознаки предмета чи явища керуючи процесом мислення [6].

У дослідженнях Ю.Г.Ілларіонової були виділені різні способи побудови логічних завдань у загадках. За типом логічного завдання, характером розумової операції, необхідної для вирішення, загадки умовно можна розділити на три групи за рівнем складності [3]. Усі типи поступово впроваджуються у практику роботи з дітьми. Завдання включаються в ігрову діяльність дітей, пропонуються під час занять та прогулянок. Розглянемо ці типи загадок більш детально.

1. До **першого рівня складності** відносять загадки, побудовані на перерахуванні ознак предмету, явища (величина, форма, колір, смак, звучання, рух, матеріал, призначення); загадки з перерахуванням ознак, у яких заримовано слово-відгадка. Наприклад: *Довге вухо, грудочка пуху, стрибає вправо, полюбляє морквину*. У даній загадці перераховані чотири ознаки, які властиві кролику, а саме: ознаки зовнішнього вигляду і дії тварини. Вирішення таких задач засноване на елементарному аналізі (виділенні ознак) і синтезі (об'єднання їх в одне ціле). Достатня кількість ознак дозволяє здійснювати необхідні розумові операції і успішно розв'язувати логічну задачу.

2. До **другого рівня складності** включають загадки, у яких характеристика предмета дається коротко, коли за 1–2 ознаками потрібно відновити цілісний образ предмету; загадки, засновані на запереченні, зіставленні або порівнянні предметів чи явищ. Наприклад: *У воді купався, а сухим залишився (Гусак). Рук немає, а будувати вміє (Пташка)*. Для того, щоб вирішити подібне логічне завдання, дитина повинна бути ознайомлена з вказаною в ній ознакою, уміти виділити її, пов'язати з асоціацією чи іншими ознаками, які не названі в загадці. Це можливо за наявності досить повних уявлень про предмет, явище.

Старший дошкільник, відгадуючи загадку, побудовану на основі заперечення, зіставлення або порівняння, повинен за чергою зіставляти різні і в той же час в чомусь подібні предмети, далі виокремлювати в них схожі ознаки, групувати їх по-іншому, у новому поєднанні та шляхом виключення можливих, але помилкових відповідей, при додаванні нових ознак знаходити правильну відгадку. Наприклад: *Літає, але не горобець, любить мед, але не ведмідь, комаха, але не комар*. Виділивши головні ознаки, групує їх: (літає, любить мед, комаха), дитина знаходить відповідь (бджола).

3. До **третього рівня складності** відносять метафоричні загадки, розгадуванням яких є розшифровування метафор. Наприклад: *Червоненькі чобітки в земельці лежать (Буряк)*. Проникаючи в приховане значення метафори дошкільник повинен зіставити, порівняти предмети або явища з різних, часто дуже далеких сторін, побачити в них межі схожості, виділити їх, віднести до однієї смислової категорії та на основі цього знайти відгадку, вирішити логічне завдання.

У роботі з дітьми старшого дошкільного віку необхідні загадки різного рівня складності та різної тематики. Це сприятиме збагаченню досвіду

дитини, розвитку уяви, пам'яті, мовлення, логічних операцій, що є підґрунтям для розвитку наочно-образного мислення.

Впровадження педагогами технології використання загадки відбувається у два етапи. **Перший етап – робота з дітьми над загадками різної тематики та рівнем складності.**

Мета: навчити дітей відгадувати загадки, які побудовані на основі опису властивостей об'єктів та їх характерних дій, а також на порівнянні об'єктів з іншими об'єктами.

Засоби: словесні загадки. Вихователь пропонував дітям загадки, відповідь яких можна знайти, порівнявши об'єкти між собою.

Наведемо приклад розв'язання дітьми загадки „*У городі на доріжці стоїть сонечко на ніжці*”. Прочитавши загадку, вихователь пропонує її відгадати й обґрунтувати свою відповідь. Діти відгадують загадку (соняшник). Подумавши, пояснюють, як вони здогадалися про це: „*Соняшник схожий на сонечко – такий же жовтий, круглий, його добре видно на городі, він світить, як сонце, і повертає голівку завжди до сонця*”. Вихователь пояснює дошкільникам, що вони змогли відгадати загадку саме тому, що порівняли соняшник з сонечком.

Також на даному етапі можна пропонувати старшим дошкільникам загадки, що побудовані на основі чіткого опису властивостей, які вказують відразу на кілька ознак та характерних дій об'єктів. Наприклад, вихователь пропонує дітям відгадати загадку про лелеку: *У червоних чобітках, в білому халаті, вона весною прилетіла і сидить на хаті. У першому рядку даної загадки мова йдеться про якийсь об'єкт, у якого є червоне взуття і білий одяг, у другому – уточнюється – це істота, що вміє літати, з'являється навесні. Розв'язуючи загадку, дітям стає зрозуміло, що це – перелітний птах із червоними ногами, білим пір'ям, гніздиться переважно на дахах. Після чого дошкільники легко здогадувалися, що в загадці йдеться про лелеку.*

Другий етап – самостійне складання дітьми загадок.

Мета: навчити дітей складати загадки на основі перцептивних дій (обмацування та бачення) для аналізу об'єкту. На цьому етапі, складаючи загадки, старші дошкільники набувають вміння виділяти найсуттєвіші ознаки об'єкта, порівнювати їх з іншими, чимось схожими, знаходити найбільш влучні, виразні словесні засоби їх опису.

1. Створення загадок на основі характеристики зовнішнього вигляду об'єктів. Засоби: торбинка з муляжами фруктів та овочів.

Діти заходять за ширму, за якою знаходиться торбинка з муляжами фруктів та овочів. Вихователь пропонує витягти з торбинки об'єкт і виділити основні його ознаки. Наприклад, дошкільники дістають з торбинки вишню, а вихователь ставить їм запитання: 1. Якої форми? 2. Якого розміру? 3. Як ти гадаєш, яка на смак. 4. Якого кольору? Далі діти складають загадку – опис зовнішнього вигляду, додаючи всі ознаки, які виділили при розгляданні об'єкта: *Кругленька, маленька, червоненька, на смак – солоденька (Вишня).*

2. Створення загадок через визначення дії характерної для даного об'єкту. Засоби: картинки з тваринами.

Вихователь пропонує дітям картинки тварин (вовк, ведмідь, жаба, корова). Далі робота проходила таким чином: а) кожна дитина отримує картку з твариною, яку уважно роздивляється, не показуючи іншим; б) за чергою, кожна дитина виходить та складає загадку, відповідаючи на таке запитання: „Що вміє робити твоя тваринка?"; в) діти намагаються відгадати тварину за названою дією, що характерна для неї; якщо діти не знаходять відповідь, вихователь дає підказку. Так, у роботі діти створюють такі загадки: стрибає, квакає, під воду пірнає (*жаба*); звір реве, узимку спить і лапу смочче (*ведмідь*); мукає, траву жує, молоко дає (*корова*).

3. Створення дітьми загадок на основі поєднання різних властивостей об'єктів. Засоби: картинки із зображеннями різних об'єктів. Під час складання загадок залучаються вербальні і невербальні форми спілкування. Отже, робота може мати декілька напрямків.

По-перше, вихователь спонукає дітей до створення загадок на основі характеристики об'єктів (дії, ознаки), що були названі. Так, дошкільники пригадують характерні ознаки та дії тварин, й на основі пригадування й звернення до попереднього досвіду, складали загадку. Наприклад: *М'якенька, пухнаста, любить пити молочко, полює на мишей (Кішка)*. Також діти працюють над створенням загадки, презентуючи її через пантоміму. Так, наприклад, коли дошкільники отримують картинку із зображення пташки, то імітують рухи крил пташки, клювання зерна, наявність хвостика тощо.

По-друге, діти створюють загадки шляхом визначення спільних властивостей різних об'єктів з використанням набору різноманітних картинок. На основі виділення основних ознак та характерних дій запропонованих об'єктів дошкільники складають загадку. Наприклад, складання загадки про м'яч. Дітям пропонується 5 картинок, за якими вони групували їх за спільною ознакою (сонечко, тарілка, колесо – форма) та характерною дією (жаба, цвіркун – уміння стрибати). Загадка: *Такий же круглий, як сонечко, тарілка й колесо, уміє стрибати, як жаба, коник (М'яч)*.

Більш складним при створенні загадок для дітей виявляється одночасне порівняння з іншими об'єктами декількох ознак об'єкта. Наприклад, вихователь показує дітям зображення конвалії та пропонує відповісти на такі запитання: „Що це за квітка, що в ній особливого?", „Який об'єкт схожий на квіточку конвалії", „Де знаходяться дзвоники-квіточки в конвалії?". Вихователь пропонує дітям знайти такі слова, які б позначали поєднання дзвоників до стебла (*висять, сидять, живуть тощо*). На основі поєднань отриманої інформації дошкільники складають загадку: *Білі дзвоники малі, живуть дружно на стеблі (Конвалія)*.

Таким чином, у процесі роботи з розвитку наочно-образного мислення за допомогою загадки вихователі намагаються задіяти різні аналізатори з

метою створення цілісного образу об'єктів. Загадки включаються до різних тематичних занять у залежності від їх змісту. Робота із загадками може проводитися також впродовж дня. Основна робота здійснюється в межах логіко-математичного та мовленнєвого розвитку старших дошкільників.

Список використаних джерел

1. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О.Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. К. : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
2. Гавриш Н.В. Художнє слово і дитяче мовлення. К. : Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.
3. Илларионова Ю. Г. Учите детей отгадывать загадки. Москва : Просвещение. 1985. 174 с.
4. Ковалевська В. Методика використання загадок в роботі з дітьми. *Дошкільне виховання*. 2001. № 5. С. 31–33.
5. Сварник І. Українські народні загадки. К. : Веселка, 1990. 93 с.
6. Ушинський К. Д. Педагогічні ідеї. К.: Веселка, 1974. 264 с.